

דעת תבונות

[אות יט - כד]

כ

יט אמרה הנשמה: המעם מתיישב בלבן, עתה השלם דבריך.

כ אמר השכל: מן ההקדמה אשר הקדמנו, יצא לנו שורש גדול להתבונן עליו, והוא ענין החסרון ושלימותו. כי עתה צריך לדעת מהו החסרון ומהו תולדותיו, ומה הוא תקונו שתשלם בו הבריאה, ואיזה דרך העשות התיקון הזה, ומה הם תולדותיו.

כא אמרה הנשמה: אבל חושבת אני שהיה צריך להבין מהו השלימות שיגיע לו האדם כשהשלים עבודתו ושבת ממלאכתו, שאז נבין למפרע כל זה שהזכרנו. והמעם לזה פשוט ומבואר, כי הלא זה שיישג האדם לבסוף - הוא מה שחסר ממנו בתחילה, ומפני שחסר ממנו - הוא צריך להשתדל ולקנותו.

כב אמר השכל: כן דברת. אמנם השלימות נובל להבין אותו עתה בכלל ולא בפרט, אלא שבדעתנו אותו בכלל, נבין למפרע החסרונות בפרט, כי על כל פנים כל חסרון הוא העדר שלימות החוץ.

כג אמרה הנשמה: אמור מה שאתה אומר על השלימות הזה.

כד אמר השכל: השלימות הזה פשוט הוא מן המקרא ומן הסברא, והוא, שיהיה האדם מתדבק בקדושתו ית', ונחנה מהשגת כבודו בלי שום מונע מפריד ומעכב. איבעית

ישוב הדעת

וכו' - תשובת השכל היא, שבאמת הנשמה צודקת, ועדיף לברר מה היא השלמות, שהרי ממילא נוכל לדעת מה הם החסרונות, אולם לא נוכל לדעת מה הוא מצבו של האדם בעולם הבא, אלא רק בכלליות, וכיון שהשלמות היא בעוה"ב, ממילא אנו יכולים להבין את השלמות רק באופן כללי, ומ"מ די לנו בידיעת ענין זה באופן כללי כדי להבין מה הם החסרונות.

ומבואר בדברי השכל, שיש הכרח להתמקד בהבנת החסרונות, כיון שאת החסרונות ניתן להבין גם בפרטים, אלא שהדרך לזה היא לבאר תחילה מה היא השלמות באופן כללי [משום שאיננו יכולים לדעת מה היא השלמות בצורה פרטית ומדויקת], כדי שעל ידי כך נבין למפרע את החסרונות של שלמות זו. וניתן להמשיל ענין זה לאדם שחלה במחלה מסוימת, והלך לרופא לבקש תרופה למחלתו, שהרופא יכול להבטיחו שאם הוא יטול תרופות מסוימות הוא יבריא, אולם הוא אינו יכול להדגים ולהמחיש לו כיצד הוא ייראה כאשר הוא יבריא, אלא שמתוך ראיית המחלה במצב הנוכחי, יכול החולה לשער, שכאשר הוא יבריא תסתלק ממנו מחלה זו. ונמצא, שאת מהות החסרון שנוצר מחמת המחלה ניתן לפרט ולבאר, אולם את מצבו שיהיה בתור אדם בריא אין אפשרות לפרט.

כ מן ההקדמה אשר הקדמנו - כוונת השכל למה שנתבאר לעיל (אות יד), שהיסוד שעליו עומד העולם, הוא שהאדם ישלים את עצמו ואת עולמו. וכאן מודיע השכל, שעלינו להתבונן בחמשה עניינים שיש בחסרון זה: א. מהו החסרון שנמצא במציאות האדם. ב. מה הן תולדותיו של חסרון זה בכל מערכת חיי האדם [ולהלן יבואר, שכל מה שקורה אצל האדם הרי הוא מקביל לעולם, וכאשר האדם נמצא בחסרון גם העולם מצוי בחסרון]. ג. לאן האדם יגיע בתיקון זה. ד. כיצד ניתן לבצע תיקון זה. ה. מה הן תולדותיו של תיקון זה [באדם ובעולם].

וכאן הוצבו השאלות הגדולות שעליהן נבנה חלק נכבד מהספר, כמו שיבואר להלן.

כא אבל חושבת אני שהיה צריך להבין מהו השלימות וכו' - הנה אם נתבונן בדברי השכל, נראה שכל שאלותיו נסובו על ענין החסרון, והוא אינו מבקש לדעת מה היא השלמות, אלא רק מה הוא החסרון. ועל כך טוענת הנשמה, שאין לנו להתבונן במהות החסרון, אלא מוטל עלינו לידע מה הוא הענין השלם, וממילא נדע מה הוא החסרון שבו, ולפיכך עלינו להתמקד בענין השלמות.

כב אמנם השלימות נובל להבין אותו עתה בכלל

אימא קרא: "אז תתענג על ה'" (ישעיה נח, יד), **"ישבו ישרים את פניך"** (תהלים קמ, יד), **"שובע שמחות את פניך"** וכו' (שם מז, יא), ואחרים כאלה רבים עד מאוד, הלא המה בכל פינות דברי הנביאים והכתובים, גלויים לכל העמים, דרשו מעל ספר ה' וקראו. ובדברי רז"ל: **"העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה וכו' אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה"** (ברכות יז.). איבעית אימא סברא: הנשמה אינה אלא חלק אלוה ממעל, הנה אין תשוקתה ודאי אלא לשוב ולדבק במקורה ולהשיגו, כטבע כל עלול החושק לעילתו, ואין מנוחתה אלא כשתשיג את זה.

שוב הדעת

הוא נמצא דבק בו ית', שהרי אותו ענין של שלמות שנמצא אצל הקב"ה, נמצא גם באדם עצמו. ולמשל, אדם שעמל רבות בעוה"ז כדי להשיג את מידת החסד עד שנעשה 'בעל חסד', הרי כאשר הוא יגיע לעוה"ב הוא ישיג דבקות בקב"ה מצד מידת החסד שלו ית', כיון שתוכן ענין החסד שנמצא אצלו ית' נמצא גם אצל האדם. ולעומת זאת, אם האדם יטרח להשיג שלמות של העוה"ז שאינה קשורה להקב"ה, הרי גם לאחר שהוא ישיג שלמות זו הוא לא יהיה קרוב ודבק להקב"ה כלל, ולכן אדם שטרח ויגע בעוה"ז ללמוד חכמה חיצונית כדי להשיג שלמות בענייני החכמה, הרי כאשר הוא יגיע לעוה"ב לא תהיה לו דבקות בקב"ה [מצד מידת החכמה שלו ית'], כיון שחכמת הקב"ה היא חכמה פנימית ואמיתית, דהיינו חכמת התורה, ואינה החכמה החיצונית כלל^{יב}.

והנה עבודת האדם בעוה"ז כוללת תרי"ג מצוות, שהן הן ענייני שלמותו ית', וכאשר האדם עמל להשיגם, הרי הוא מתדבק בו ית' בכל מיני השלמות שנתגלו בבריאה. והיינו שהנה הקב"ה שלם בכל מיני שלמות, וממה שנתגלה לנו ממנו ית' הם תרי"ג מיני שלמות, כאשר כל מצוה ומצוה מתרי"ג המצוות מעניקה לאדם סוג מסוים של שלמות, שבאמצעותו הוא משיג דבקות בקב"ה. ולפיכך, הגם שבכל מצוה ומצוה שהאדם מקיים ובכל מידה טובה שהוא רוכש, הוא משיג דבקות בקב"ה, מ"מ אם הוא לא יעשה את כל המצוות המוטלות עליו ולא יקנה את כל המידות הטובות והמעלות העליונות שהיה באפשרותו להשיג, הרי כנגד זה יחסר לו בהשגת מיני השלמות של הקב"ה, כי בכל מצוה ומצוה ובכל מידה ומידה יש

כד והוא שיהיה האדם מתדבק בקדושתו ית', ונהנה מהשגת כבודו - יש בזה שני חלקים: האחד הוא עצם דבקותו של האדם בקדושתו ית', והשני הוא ההנאה מהשגת כבודו ית'. וכבר ביארנו לעיל באופן כללי את ענין שני החלקים הללו, אמנם עתה נשוב לבארם היטב.

ולשם ביאור ענין הדבקות בקב"ה יש להקדים, שהנה בעניינים גשמיים, ענין הדבקות הוא לקחת שני דברים ולהדביקם זה לזה, אולם בעניינים רוחניים אין הדבר כן, כיון שאינם בעלי חומר, ולא נוכל לחברם באופן זה, אלא דבקותם היא לפי התדמותם זה לזה בעניינם. ולמשל, אם יהיו שני אנשים הקרובים זה לזה, שישברו סברות הפוכות בענין מסוים, הרי נמצא שסברותיהם 'רחוקות' זו מזו, ולעומת זאת אם יהיו שני אנשים הרחוקים זה מזה בתכלית, ויחשבו על סברות דומות, הרי סברות אלו הן 'קרובות', אמנם אם שניהם יחשבו על אותה סברא ממש, הרי בזה סברותיהם תהיינה 'דבקות' זו לזו, ושתי הסברות אינן אלא סברא אחת. ומבואר בזה, שבענייני הרוחניות מושגי הקירבה והריחוק נקבעים לפי תוכנם של הדברים, שכל שהדברים דומים זה לזה מצד התוכן שלהם הרי הם 'קרובים' יותר זה לזה, וכאשר התוכן שווה לגמרי הרי זו 'דבקות' ממש, משום שבזה יש כאן ענין אחד ממש אלא שהוא נמצא במקומות שונים.

וכך הוא הענין בדבקות בו ית', שעניינה הוא להיות דומה לו ית' ככל האפשר. וכיון שהוא ית' שלם בכל מיני שלמות, הרי לשם הדבקות בו ית', מוטל על האדם לעבוד בעוה"ז ועל ידי כך להשיג את ענייני שלמותו ית', וכאשר הוא ישיג עניינים אלו הרי בזה

יב. הרי מעתה היא 'חכמה חיצונית' בלבד ואינה החכמה שנמצאת אצלו ית', אולם חכמת התורה היא חכמה המצויה אצלו ית', ותוקף קדושת מעלתה היא, שעל אף היותה לבושה בדברים הגשמיים של העוה"ז, מ"מ היא לא ירדה

יב. והנה הגם שהחכמה החיצונית גם היא חכמה שמקורה בקב"ה [שהרי כל ענייני החכמה שנתגלו בבריאה, מקורם הוא רק בקב"ה, וכמו שנתבאר לעיל], מ"מ כיון שחכמה זו ירדה ממדרגתה העליונה ונשתלשלה לעולם הגשמי שלנו,

ישוב הדעת

ולכן ככל שנעמיק להשיג את שורש ענין הגילוי ונגיע לראשית מהותו, הרי נוכל לומר, שלפי מה שאנו משיגים, גילוי זה שנתגלה הוא אכן 'הקב"ה עצמו'.

הנה מבואר בזה, שהגם שאנו משיגים רק את גילוי ית' ולא את עצמותו, מ"מ אנו מגדירים זאת כהשגת 'הקב"ה עצמו'. וצריך להבין שאין בזה חסרון מצד עצם ההגדרה, כיון שסוף סוף זה הוא המתגלה אלינו ממצאותו ית'. ובאמת כך הוא הענין בכל מערכת המושגים שיש לנו בבריאה, שאנו מגדירים את המושג רק לפי מה שנתגלה אלינו מעניינו בבריאה, וכגון שאנו רואים אדם ששמו ראובן, ואנו מצביעים עליו ואומרים 'זה הוא ראובן', הנה אע"פ שאנו מצביעים על גופו החיצוני בלבד, שהוא רק לבושו של אדם זה ואינו מהותו האמיתית, בכל זאת אנו אומרים ש'זה הוא' אדם זה, ואין שום חסרון בהגדרה זו, כי מאחר שמה שנתגלה לנו מראובן הוא גופו החיצוני בלבד, הרי אנו יכולים לומר שאכן 'זה הוא ראובן'."

וכן הוא ביחס להשגתו ית', שמאחר שכל השגתו אותו בבריאה אינה אלא ע"י גילויי מידותיו, הרי כאשר האדם ישיג את עומק גילויי מידותיו ית', הוא יוכל לומר בפה מלא: 'זה הוא הקב"ה'. והוא לא יתייחס לענייני המידות כדבר אחר חוץ ממצאותו ית' [למרות שהן מוגדרות כ'לבושו החיצוני' שבאמצעותו הוא ניכר בבריאה], משום שבאמת זו היא צורת גילוי מציאותו ית' אלינו. ולכן השגת מידותיו ית' מוגדרת אצלנו כהשגתו ית' ממש."

אמנם כדי להשיג את גילויי מידותיו ית' בעוה"ב, נדרשת לכך עבודה מצד האדם בעוה"ז, וכמו שנתבאר, כי רק אדם שעובד בעוה"ז כדי להשיג שייכות למידותיו ית' [דהיינו שהוא הולך בדרכיו ית' ודבק בהם], יהיה באפשרותו להשיג בעוה"ב דבקות בקב"ה ולומר עליו 'זה אלי', שהרי הוא יודע את דרכיו ית' שהם אופני התגלותו, ומתוך כך הוא מכיר ודבק בו, אולם מי שלא הלך בדרכי הקב"ה בהיותו בעוה"ז, הרי

סוג אחר של שלמות, וממילא הדבקות שלו בקב"ה תהיה חסרה. ונמצא שבשביל להדבק בקב"ה באופן מושלם, מוטל על האדם לקיים את כל סוגי המצוות [השייכות אליו] ולהשיג את כל המידות הטובות.

ויש לבאר עוד בענין הדבקות, שהנה כל מושג הדבקות בקב"ה, אין עניינו דבקות ב'מציאותו' של הקב"ה, שהרי את מציאותו ית' לא ניתן להשיג כלל וכלל, אלא הדבקות היא ב'מידותיו' ית', שבאמצעותן הוא מתגלה אלינו בבריאה.

והנה לכאורה יש להקשות על כך, שמאחר שנתבאר שכל מה שמתגלה בבריאה אינו אלא ממנו ית', וכל המתגלה בכל העולמות [ואפילו בעוה"ז הגשמי] אינו אלא מגילוי ית', א"כ נמצא שלעולם האדם משיג דבקות בקב"ה, שהרי כל ענייני הבריאה אינם אלא גילויי אורו ית', וממילא בכל מצב שהאדם נמצא בעולם יש לו דבקות בקב"ה [דהיינו בגילויי שבבריאה], ולשם מה איפוא יש לעמול ולהשיג את השלמות של העוה"ב, שהיא רק ע"י המצוות והמידות הטובות.

אמנם הביאור בזה הוא, שאע"פ שכל מציאות הבריאה אינה אלא ע"י גילויי אורו ית', מ"מ לאחר שגילויים אלו ירדו ונשתלשלו לעוה"ז ונתרחקו משורשם, הרי מעתה הם כבר לא מגלים אותו ית', אלא הם כביכול עומדים לעצמם, ולכן הדבקות בהם אינה בחינת דבקות בו ית', אלא דבקות בנבראים שלו בלבד. אמנם הדבקות ב'מידותיו' שנתבאה לעיל, אע"פ שגם היא אינה דבקות בעצם מציאותו ית' אלא רק בגילויי שמצד הבריאה, מ"מ היא מוגדרת כ'דבקות בקב"ה עצמו', כיון שגילויי המידות שלו הרי הם מגלים אותו ית', ואינם דבר העומד לעצמו ח"ו. והיינו משום שכל מה שיש לנו להשיג מהקב"ה הוא רק מצד התגלותו אלינו בבריאה, וכיון שהתגלותו אלינו היתה רק באמצעות המידות הללו, הרי נמצא שמצידנו זו היא מציאותו של הקב"ה, דהיינו כפי מה שיש באפשרותנו להשיג ממנו ית'.

ואנוהו' (שמות טו, ב), ואמרו חז"ל (רש"י שם ע"פ המכילתא) 'בכבודו נגלה עליהם והיו מראין אותו באצבע', והיינו שהם נתעלו שם למדרגות גבוהות ביותר עד שהשיגו את עומק גילויי מידותיו ית', ולכן אמרו 'זה אלי', כי הם הגדירו את השגת גילויי המידות הללו כהשגת מציאות ה' ממש, שניתן להצביע עליו ולומר 'זה הוא'. והוא כפי שנתבאר, שכיון שזה הוא מה שגילה לנו הקב"ה ממצאותו, ממילא אפשר לומר ש'זה הוא הקב"ה', דהיינו שזו היא מציאותו כפי התגלותו אלינו ולערך השגתו.

מקדושה העליונה להיות כחכמה גרידא, וכמו שביאר הנפש החיים (ש"ד פכ"ז), ולפיכך הדבקות בקב"ה ע"י מידת חכמתו ית' היא רק בהשגת חכמת התורה.

יג. ובעומקם של דברים, כל השגתנו וידיעתנו במערכת הבריאה היא רק ע"פ חיצוניות העניינים, וכמו שכתב המלבי"ם (בפ"י לאיוב, פתיחה לפרק יא), שאי אפשר לנו להשיג את הדברים כפי מה שהם בעצמם, אלא רק כפי מה שהם פועלים על חושינו. עש"ב.

יד. וזה הביאור במה שאמרו אבותינו על ים סוף 'זה אלי

שוב הדעת

הדבקות, האדם גם יהנה מהשגת כבודו ית'. וצ"ב מה עניינה של השגה נוספת זו. וביאור הענין הוא, שהנה נתבאר לעיל, שהאדם ישיג בעוה"ב מדרגות רבות זו על גבי זו והשגתו תגדל ביותר, ונתבאר שמצב זה של השגת המעלות ימשך עוד ועוד לנצח נצחים, כי מאחר שההשגה בקב"ה היא ללא גבול ומידה, הרי לעולם האדם יעלה וישיג מדרגה אחר מדרגה עד אין סוף. והנה האמצעי להשגת המדרגה הגבוהה יותר מהשגתו של האדם, הוא עצם הדבקות בו ית'. ומהלך הדברים הוא, שכאשר האדם יגיע לעוה"ב, הוא ישיג מיד מדרגה מסויימת של דבקות ושלמות, אמנם לאחר מכן הוא ישיג השגות עליונות יותר ממדרגתו, וזו ההנאה שתהיה לו מזיו השכינה. ואחרי שהוא ישיג את ההשגות העליונות הללו, הוא יעלה למדרגה גבוהה יותר, כפי ההשגות שהשיג, ונמצא שכעת הוא ישיג שלמות ודבקות במדרגה גבוהה יותר. אולם אם הוא ישאר במדרגתו הקודמת, שוב לא תהיה לו שום הנאה, שהרי ההנאה היא רק ע"י התחדשות, כמו שנתבאר לעיל, ומאחר שהמדרגה הקודמת כבר מצויה אצלו, שוב לא תהיה לו בה הנאה. ולכן ע"י שדבקותו תהיה במדרגה גבוהה יותר, ממילא הוא ישיג השגות חדשות במדרגה הגבוהה הזאת, וזו תהיה ההנאה שלו.

ונמצא ששני השלבים שכתב רבינו [הדבקות וההנאה] הרי הם גוררים זה את זה, שע"י השגת הדבקות, האדם ישיג מכבודו ית' בכל עת, משום שלאחר השגתו את הדבקות בשלמות, תתחדש לו השגה נוספת מכבודו ית', והשגה נוספת זו תגרום לו הנאה במצבו החדש.

והנה לאחר שהאדם ישיג השגה נוספת זו ויהנה מכבודו ית', הרי בהשגה זו עצמה הוא יתעלה במדרגתו עוד ועוד, והתעלות זו עצמה תגרום לו השגת דבקות במדרגה גבוהה יותר, וממילא השגת הדבקות הזו תוביל לגילויים עצומים יותר ויותר, וכך יימשך הדבר עוד ועוד, בעילויים על גבי עילויים עד אין סוף. וזה ביאור מאמר חז"ל (ברכות טד.) 'תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב, שנאמר (תהלים פד, ח) ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון', דהיינו שלעולם השגת האדם תתעלה עוד ועוד, במדרגות גבוהות זו על גבי זו, ובכך הנאתו תהיה נצחית ללא הפסק כלל.

והנה לכאורה יש מקום להקשות בזה, שמאחר שנתבאר שלעולם יהיו לאדם עליות עד אין סוף, א"כ

בהגיעו לעוה"ב לא תהיה לו אפשרות כלל להתדבק בקב"ה, שהרי אפילו אם הוא ישיג את כל ההשגות הנוראות של גילויי מידותיו ית', מ"מ הוא לא יוכל להכיר באמצעותם את הקב"ה, כיון שמעולם הוא לא התהלך בדרכים הללו, וממילא כל ההשגות הללו יהיו אצלו כדבר אחר ח"ו שאינו קשור להשגת הקב"ה כלל.

וזה שכתב רבינו, שהענין הראשון הוא הדבקות, והיינו **שיהיה האדם מתדבק בקדושתו ית'.** וביאור ענין הדבקות ב'קדושתו' הוא, שהנה גדר ה'קדושה' הוא שהדבר מופרש ונבדל מדבר אחר, והנה הקב"ה הוא המציאות הקדושה ביותר, דהיינו שאין שום דבר אחר שדומה לו כלל, וממילא כאשר האדם יהיה דבק בקב"ה, הרי הוא ישיג את ענין הקדושה, דהיינו שהוא יהיה נבדל ומופרש מכל ענייני החומר ע"י דבקותו בקב"ה.

והנה בענין הדבקות הזאת יש מדרגות רבות זו למעלה מזו עד אין סוף, כי לעולם לא יהיה גבול להשגת עומק גילויי מידותיו ית', אלא תמיד האדם יוכל להשיג עוד ועוד בעומק העניינים הנשגבים הללו. והוא כמו שאנו רואים אפילו בעוה"ז, שכל ענין וענין בתורה הקדושה ניתן להשיגו ולהבינו בצורה שטחית, ומאידך ניתן לעמול עליו ולהשיגו בצורה מקיפה ומעמיקה יותר, וע"י עמל נוסף ניתן להעמיק בו יותר ויותר, וכן הלאה עד אין סוף. ובכל תוספת של הבנה באיזה ענין, נוספת לאדם מדרגה גבוהה יותר בהשגת הענין ההוא, כי הגם שבלימוד השני, האדם לפעמים אינו מרגיש שהושג לו איזה שינוי מיוחד, מ"מ ברור הוא שההבנה הראשונה היתה שטחית יותר, ולעומתה ההבנה השניה היא מדרגה נוספת שהושגה לו באיכותו של ענין זה. והיינו שאע"פ שבלימוד השני לא נוספו לו ידיעות חדשות שלא היו לו בלימוד הראשון, מ"מ אותן הידיעות שהוא כבר ידע בלימוד הראשון, הרי הן מתבררות לו עתה באיכות גבוהה יותר, וזו תוספת השגה באיכות הענין, ולא בכמותו.

ומצב זה של תוספת השגה, הוא מה שיהיה לאדם בעוה"ב, כי הגם שהדבקות וההשגה יהיו עד בלי תכלית וימשכו לנצח, ועל ידם יושגו לאדם מדרגות רבות עד אין סוף, מ"מ בהשגה עצמה לא תהיה לאדם תוספת של עניינים חדשים שלא היו לו קודם לכן, אלא תהיה זו הוספה באיכות העניינים, דהיינו שבאותה השגה עצמה הוא ישיג עומק לפנים מעומק.

והענין השני שכתב רבינו הוא, שמלבד השגת

ישוב הדעת

בעוה"ב כפי איכות התורה והמצוות שבעוה"ז, וכגון שני אנשים שילמדו מסכת מסוימת בעוה"ז וישיגו את אותו סוג שלמות שנמצא בה, שמ"מ יהיה חילוק ביניהם לפי איכות השגתם אותה, כי מי שכל ימיו טרח והשתדל כדי להבין את עומק העניינים הכלולים במסכת זו, יהיו לו עילויים אחר עילויים באיכות גבוהה ביותר, ואילו מי שלא השקיע ולא טרח בהבנת עומק ענייני המסכת, יהיו לו עילויים באיכות פחותה יותר. ונמצא א"כ, שההשגות הגדולות של העוה"ב תהיינה לפי ההשקעה של האדם בכל חלקי התורה בעיון ובבקיאות, דהיינו באיכות ובכמות, וכן לפי טירחתו בקיום המצוות בכמות ובאיכות.

ב"י שום מונע מפריד ומעכב - אלו הם שלשה עניינים: מניעה, הפרדה, ועיכוב. וביאור עניינם הוא: א. הגנה אדם שאינו דבק בקב"ה, הרי הוא רחוק ממנו ביותר, ועצם מציאותו הרחוקה הזאת מונעת ממנו להשיג את גילויי הקב"ה. ב. מלבד מניעה זו, יש מצב של הפרדה בין מציאות האדם ובין מציאות הקב"ה. ומצב זה נוצר כתוצאה מחטאי האדם, וכמו שנאמר 'כי אם עוונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלוקיכם' (ישעיה נט, ב). ג. ענין נוסף שישנו בעבירות הוא, שחטאי האדם גורמים שהקב"ה אינו חפץ להיטיב לו, והוא מעכב את שפע גילויי ית' שלא יושפע על אותו אדם.

וא"ו הם שלשה שלבים זה למעלה מזה: מצב המניעה הוא המצב הגרוע ביותר, משום שמצב זה הוא כעצם מציאות האדם. ומצב ההפרדה טוב יותר ממנו, שהרי במצב זה החסרון אינו באדם עצמו אלא הוא דבר חיצוני לו. ומצב העיכוב מעולה משניהם, משום שאין בזה ענין שמונע את השגת הדבקות בקב"ה או מפריד בין האדם ובין ית', אלא רק באופן זמני הקב"ה מעכב את עצמו מלהתגלות אל האדם. אמנם מי שזוכה להתעלות מעל שלשת השלבים הללו, הרי הוא זוכה להשיג שלמות ודבקות בקב"ה.

ובדברי רז"ל: "העולם הבא, אין בו לא אכילה ולא שתיה וכו', אלא הצדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה" - כאן רמזו לנו חז"ל את מהותו של העוה"ב, שכל עניינו הוא הדבקות וההנאה בקב"ה, והם שני החלקים הנ"ל: הדבקות היא, שכל העטרות שהשיגו הצדיקים יהיו בתוך 'ראשיהם', דהיינו שכל גילויי מידותיו ית' שהגדירם חז"ל כ'עטרות', יהיו בתוך

מדוע נדרשת ממנו עבודה כל כך מאומצת בעוה"ז, והלא די בכך שתהיה לו שייכות מועטה ביותר למידותיו ית', שבאמצעותה הוא יתעלה בעוה"ב עוד ועוד. ולמשל, מדוע עליו לטרוח וללמוד את כל התורה כולה, הלא די לו שילמד מסכת אחת בלבד, ובשכר לימודה הוא יתעלה בעוה"ב במדרגות רבות זו על גבי זו לנצח נצחים.

אמנם התשובה לכך היא, שהנה כבר נתבאר לעיל, שלכל מצוה ומצוה בתרי"ג המצוות יש סוג של שלמות המיוחד רק לה ואינו נמצא במצוה אחרת, וכן הוא הענין בכל חלקי התורה, שכל חלק וחלק בתורה יש בו סוג שלמות מסוים שנמצא רק בו לבדו, ומשום כך נדרש מהאדם להשיג את כל חלקי התורה, כדי שעל ידי זה הוא ישיג את כל סוגי השלמות כולן. ומי שלא למד מעולם מסכת מסוימת, הרי בעוה"ב לא תהיה לו בה השגה כלל [כי הגם שאפשר שתהיה לו בה השגה מצד קבלתה אותה מאחרים, מ"מ השגתו זו לא תהיה מצד עצמו, כיון שאת הסוג הזה של השלמות הוא לא יצר בעצמו. ועיין בדרך ה' (ח"ב פ"ג אות ח)].

אולם עדיין יש לשאול, שא"כ לכאורה די לו לאדם לקיים את כל המצוות ולדעת את כל התורה, וממילא לעתיד לבוא הוא ישיג בכל השלמות השגות בלי סוף, ומדוע עליו לטרוח ולהעמיק גם באיכות השגת התורה וקיום המצוות. והביאור בזה הוא, שבעוה"ב יהיה הבדל גדול בין אדם שהשיג שלמות באיכות גדולה ועמוקה לבין מי שלא השיג שלמות זו, והבדל זה יהיה בנקודת ההתחלה של האדם בעוה"ב, שמי שהשיג בעוה"ז שלמות באיכות גבוהה, הרי הוא יתחיל את מצבו בעוה"ב במדרגה גבוהה מאוד, וכל ההשגות שתהיינה לו משם ועד נצח נצחים תהיינה לפי ההתחלה הזאת. אולם מי שיגיע לשם באיכות ירודה, הרי ראשית מדרגתו תהיה במדרגה פחותה ביותר, וממילא גם כל ההשגות שתהיינה לו לאחר מכן לא תהיינה אלא כפי המדרגה הפחותה הזאת.

ומבואר בזה, שכל ההשגות העצומות שתהיינה בעוה"ב וכל מדרגות ההנאה שתהיינה בעומק לפנים מעומק, לא תהיינה אלא באותו סוג של שלמות שהאדם השיג וקנה בעוה"ז, שבזה יהיו לו בעוה"ב עילויים אחר עילויים, אבל לא תהיה לו שום השגה בחלק אחר של שלמות שהוא לא טרח להשיג בעוה"ז. אמנם מלבד ההבדל שיהיה בכמות ההשגה בעוה"ב לפי כמות העבודה שבעוה"ז [שמי שלא השיג סוג מסוים של שלמות בעוה"ז הרי הוא יחסר ממנו גם בעוה"ב], יהיה הבדל גם באיכות ההשגה

אך מה יהיה ההתדבקות הזוה, ומה ההשגה הזאת - אנו אין לנו כח לחבין אותו כל עוד היותנו בתוך החסרונות. אבל מזה אנו מבחינים חסרונותינו, כי כמו שידענו שהשלמות הוא ההתדבקות הזוה, כן נדע שהחסרונות הם כל הריחוק מזה והמניעה המתמצעת בינותינו ובינו ית"ש, שבעבור זה אי אפשר לידבק בו כמו שנתדבק אחרי אשר תעבור המניעה. וזהו החסרון שאנו צריכים להשתדל להעביר ממנו, ולקנות השלימות אשר זכרנו (אות יד). ואמנם כאן אנו צריכים להקדמה אחת עיקרית מאוד.

ישוב הדעת

מושלמת, דהיינו שבלעדי השלמות הזאת יהיה לאדם חסרון בעצם מציאותו [ולמשל, אדם חולה הוא במצב של חסרון, ואילו אדם בריא הוא במצב של שלמות, ולעומת זאת אדם שאינו עשיר אינו נמצא במצב של חסרון, כיון שהעושר אינו אלא תוספת לאדם, ומי שאין לו תוספת זו עדיין אינו חסר, ואילו בריאותו של האדם היא דבר עצמי בו, ולכן אדם שמצב בריאותו מתרופף הרי הוא חסר]. ומאחר שנתבאר לעיל שהשלמות היא הדבקות בקב"ה, הרי מבואר בזה שעניינה של דבקות זו הוא עצם השלמות עניינו של האדם, ובלעדיה יש לו חסרון בעצם מהותו, והיינו משום שמציאותו האמיתית והשלמה של האדם היא רק כאשר הוא דבק בקב"ה, וכל עוד שהאדם אינו דבק בקב"ה כראוי לו, הרי זה חסרון בעצם מהותו של האדם.

וכיון שנתבאר שענין השלמות הוא השלמת החסרון, הרי מבואר בזה שהשלמות הזאת אינה אותן ההנאות שתהיינה לאדם בעוה"ב, שהרי כבר נתבאר שההנאות שבעוה"ב תהיינה בזו אחר זו ללא הפסק, ואם הנאות אלו הן השגת השלמות, הרי לעולם האדם יהיה במצב של חסרון, כיון שתמיד יהיו לו עניינים נוספים שהוא עדיין לא השיגם ויהיה ביכולתו להשיגם, והרי זה ההיפך הגמור מהשגת השלמות.

ולכן נראה, שהשלמות שעליה מדובר כאן היא עצם האפשרות של האדם ליהנות. משל למה הדבר דומה, לאדם שאינו יכול ליהנות הנאה מסוימת, והרי בזה הוא 'חסר' מההנאה הזו, אולם אדם שיש לו יכולת ליהנות הנאה זו אלא שבזמן מסוים היא נעדרה ממנו, הרי זה אינו חסרון עצמי לו, כיון שסוף סוף יש לו את האפשרות להשיג הנאה זו, ולכן הגם שהנאה זו עדיין לא הגיעה אליו, מ"מ הוא אינו קרוי 'חסר' ממנה.

ומבואר בזה, ששלמותו של האדם היא בעצם מה שאין לו שום מונע ומפריד ומעכב מלהשיג דבקות בקב"ה, ואם יש לו דבר שמעכבו מלהשיג דבקות זו,

ראשיהם של הצדיקים ויושגו במהותם הפנימית. וההנאה היא, שיהיו נהנים מזיו השכינה.

איבעית אימא סברא: הנשמה אינה אלא חלק אלוה ממעל, הנה אין תשוקתה ודאי אלא לשוב ולידבק במקורה ולהשיגו, כמבוע כל עולל החושק לעילתו, ואין מנוחתה אלא כשתשיג את זה - הנה בדבריו כאן לא הזכיר רבינו את ההנאה, אלא רק את השגת הדבקות, וכן בהמשך דבריו שכתב אך מה יהיה ההתדבקות הזוה ומה ההשגה הזאת, הוא הזכיר רק את ההשגה, וצ"ב מדוע הוא השמיט את ענין ההנאה.

והנה נתבאר לעיל, שבעוה"ב יהיו שני עניינים: עונג והנאה. ה'עונג' הוא ההרגשה שהאדם נמצא במצבו הראוי לו ובמקום המיועד לו, ואילו ה'הנאה' היא השגת מעלה נוספת על מה שהיה לו קודם לכן. ויש להוסיף ביאור בזה, שהנה רבינו בראש ספרו מסילת ישרים דיין וכתב, שהאדם יתענג 'על' ה', והיינו שכאשר האדם יגיע למדרגה זו הוא כבר יתענג, ולא כתב רבינו שהאדם יתענג 'מה' [דהיינו מההשגות שישג לאחר מכן], כי אכן עצם הדבקות בקב"ה היא התענוג הגדול ביותר, משום שכבר במצב זה של דבקות, הנשמה תשוב למקומה האמיתי ועל ידי כך היא תרגיש את התענוג. אמנם לגבי ההנאה כתב שם רבינו שהאדם ינה 'מזיו' שכינתו, והיינו שהנאותו תהיה ע"י דבר גבוה יותר, ולא כתב רבינו שהאדם ינה 'על' זיו שכינתו, כי באמת הנאת האדם לא תהיה בזיו השכינה, אלא מההשגות העצומות שהוא ישיג מזיו השכינה.

והנה יש להתבונן בענין השגת השלמות שכתב כאן רבינו, כי נראה ברור שאין כוונתו בזה לאותן ההשגות המרובות שיהיו בהנאת האדם בעוה"ב, וההכרח לכך הוא, משום שהגדרת ה'שלמות' אינה השגת מדרגות גבוהות הנוספות על עצם מציאותו של האדם, אלא מהותה של השלמות היא 'מציאות